

LA VILA I EL MUNICIPI DE FERRERIES

Ferrerries és un dels set municipis de l'illa de Menorca. Es troba entre el de Ciutadella, el més occidental, i el d'Es Mercadal, el central.

La seva extensió superficial és de 67,4 km quadrats i té 2.894 habitants (cens del 1980).

Dins el seu territori s'hi troba el famós i històric castell de Santa Àgueda, avui enrunat, —el *Sent Agayz* dels sarraïns i el *Sancta Agata* dels conqueridors catalans (1)— on es va pactar la rendició de l'illa, aleshores musulmana, al rei **Alfons II de Catalunya i III d'Aragó** l'any 1287.

La primera notícia que trobam referent a Ferreries és en *El Pariatge* (2), escrit abans del 1304, on es fa referència a *Podio de Osterno* i a la parròquia de Sant Bartomeu «*a la Fraria*».

Pareix que ja l'any 1298 (3) existien cases on ara s'aixeca la vila de Ferreries.

El doctor **Ramis** (4), basant-se en la butlla del papa **Nicolau IV**, suposa que en aquest lloc hi havia terrenys que pertanyien als frares mercedaris, els quals els abandonaren al final del segle XIII. Comentant aquest passatge, **Riudavets** (5) diu que, abandonat aquest territori pels frares l'any 1295 a conseqüència del conveni celebrat entre els reis de França, de Sicília i d'Aragó, **Jaume II**, el 1291, quedà com a propietat comuna i el poble el denominà «La Fraria», com si volgués significar «terra de frares», i d'aquí la corrupció probable de *Ferrerries*.

Com a *Les Ferreries* ho he trobat a la documentació antiga sobre els registres de Cancelleria relatius al tema «Menorca» (6).

Riudavets rebutja la possibilitat que l'origen del topònim Ferreries provengui de *ferreria* (taller de ferrer).

D'altra banda, altres autors han volgut identificar els topònims *S'Enclusa*, *Sa Rovellada* i *Son Telm* (7) donats a un puig, un torrent (8) i una possessió dels voltants de la vila, amb l'ofici de ferrer, la qual cosa vendria a confirmar que el nom de Ferreries provendria d'un taller de ferrer.

Però una de les opinions més autoritzades, no sols sobre la interpretació de l'important document d'El Pariatge sinó sobre l'ambient històric, llenguatge i toponímia d'aquell moment (principis del segle XIV), és la de Mossèn Josep Salord i Farnés (9), que quan tracta aquesta qüestió, diu:

«... creiem certament que la parròquia de Sant Bartomeu a la Fraria és la mateixa que l'actual parròquia de Les Ferreries. Però que aquest nom de Ses Ferreries provengui de l'altre La Fraria, segons la comuna opinió dels historiadors menorquins, ja ens costa més de creure-ho, ni sabem veure quina relació de forma o de sentit hi pugui haver entre ells; ni cal tampoc que hagin de dependre l'un de l'altre encara que facin referència al mateix territori. El DCVB, tot i constatar l'opinió corrent a Menorca, no en dóna cap parer.»

Sabem per **Riudavets** (10) que l'any 1640 només hi havia quinze cases i que l'any 1716, tres anys després que Menorca passàs a poder d'Anglaterra pel Tractat d'Utrecht, el territori de Ferreries comptava amb 800 ànimes. Exposa també **Riudavets** la seva creença que «*Podio de Osterno*» citat en «El Pariatge» podria ser el Puig de Santa Creu de Lluriac (11).

És també **Riudavets** (12) que ens diu que amb motiu de l'obertura del camí d'en Kane (13) quedaren de guarnició a la vila una força de 200 soldats anglesos, la qual cosa va donar fort impuls al creixement demogràfic i urbà del poblet.

L'Ajuntament de Ferreries –que formava part de la Universitat particular d'Es Mercadal i Castell de Santa Àgueda (14)– es va constituir en municipi independent el 16 de novembre del 1812 (15), però a conseqüència de la inestabilitat política fou suprimit el 1823, i quedà de bell nou agregat al municipi d'Es Mercadal. L'any 1836 Ferreries es tornà a constituir en municipi independent.

Fajarnés (16) ens diu que Ruma data de 1457 (17) i que el 1860 era un llogaret de 10 cases; Son Mercer, que data de l'any 1476, el mateix any de 1860 tenia 8 cases, i Sa Mola, alqueria el 1476, tenia aquest mateix any 5 albergs.

D'una població eminentment agrícola i ramadera en un passat no gaire llunyà, Ferreries s'ha convertit al llarg de les darreres dècades en una vila industrial. Són molt notables per la seva primorosa execució, fortalesa i elegància, tant les manufactures de les seves fàbriques de calçat i de bijuteria com la de mobles.

NOTES

- (1) Arxiu de la Corona d'Aragó. Registres de Cancelleria relatius al tema Menorca; Reg. 81, f. 164 v. (any 1290); Reg. 1410, f. 37 (any 1345); Reg. 1412, f. 190 v. (any 1348); Reg. 1413, f. 69 (any 1349); Reg. 1418, f. 149 (any 1357), etc. També fra **Pere Marsili**, a la seva Crònica diu «*un castell ... lo qual los sarrahins apellen Sancta Agata*». Versió catalana, evidentment, del sarraí *Sent Agayz*, que a la vegada podria ser l'arabització d'un topònim llatí de Santa Agueda.

- (2) «El Pariatge fet pel senyor rei En Jaume sobre la Pabordia i Rectories de Menorca segons la còpia del Llibre Vermell», Ciutadella 1960. Vegeu també «Notes al Pariatge» a la *Revista de Menorca* 1962, pp. 203-209 pel mateix mossèn **Josep Salord i Farnés**. És la transcripció crítica més seriosa d'aquest document cabdal medieval, anomenat així perquè era una concòrdia entre el rei i el bisbe i capítol de la diòcesi mallorquina, de la qual formava part l'illa de Menorca. Mn. **Salord** té també el mèrit d'haver determinat amb argumentacions científiques que El Pariatge no era un document del rei **En Jaume III** ni datava de l'any 1330, sinó de **Jaume II**, i que la seva data és d'abans de 1304. Sobre el «Llibre Vermell» podeu veure un treball **d'Antoni Maria Aragó i Rafael Conde**: *El Llibre Vermell de Ciutadella. Catàleg dels seus documents*. Barcelona (La Caixa), 1977.
- (3) **Enric Fajarnés i Tur**: *Origen y desarrollo de los pueblos centrales de Menorca. Alayor. Mercadal. Ferrerías*. Palma de Mallorca, 1930, p. 22.
- (4) **Joan Ramis i Ramis**: *Extracto del arreglo llamado El Pariatge, del rey don Jaime III de Mallorca, sobre la Pabordia y Rectorías de Menorca*. Maó, 1815, p. 14.
- (5) **Pere Riudavets i Tudury**: *Historia de la isla de Menorca*. Maó, 1888, v. III, p. 2266.
- (6) Arxiu de la Corona d'Aragó. Any 1405, Reg. C.R. núm. 967. Capsa núm. 5; **Martí I**.
- (7) Des del punt de vista toponímic no és possible. Fixau-vos que és *Son* i no *Sant*. La partícula prepositiva *Son* s'introduí a la nostra toponímia uns segles després, com a conseqüència de la contracció de *Ço d'En*.
- (8) Nom que prové de *rovell*, que comunament és vermellós i propi de les aigües utilitzades a les ferreries. En aquest cas el nom pareix que l'hem de cercar per un altre indret. Les terres de la part alta d'aquest torrent

són rogenques, fins al punt que hi ha una possessió anomenada *Terra Roja*.

- (9) *Els topònims en «El Pariatge»*, op. cit., p. 10.
- (10) Op. cit., v. III, pp. 2267-2268.
- (11) Per raons geogràfiques no em sembla possible. Està massa lluny. Més bé m'inclín a pensar si aquest «*Podio de Osterno*» pogués ser el mateix Puig de s'Enclusa, el de sa Torre des Bec i, fins i tot, el Puig de Son Granot o els pujols de Son Telm o de Biniatrum. És a dir, a un lloc més pròxim a l'actual vila de Ferreries. Vull fer notar aquí el pertorbador costum de llatinitzar noms de lloc i de persona a la Baixa Edat Mitjana. Als Registres de Cancelleries relatius al tema Menorca, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, per exemple, trobam traduïts alegrement els noms de Belloch, Bellcastell i Castellbisbal, tots tres personatges de l'època, com a Pulcroloco, Pulcrocastro i Castroepiscopali.
- (12) Op. cit. 1888, v. III, pp. 2267-2268.
- (13) Governador anglès de Menorca. Morí l'any 1736 i fou enterrat al castell de Sant Felip.
- (14) Entre d'altres, vegeu **Jordi Baulies**: *L'illa de Menorca*. Barcelona, 1967, v. III, p. 104.
- (15) *Guia de Menorca*, publicada l'any 1911 per l'Ateneu de Maó, pp. 233-242. Aquesta *Guia* aparagué sense nom d'autor, però em diu el professor don **Joan Hernández Móra**, que en la seva redacció hi intervingueren molts de rellevants intel·lectuals menorquins, entre els quals volem citar com a més destacats **Antoni Victory Taltavull**, **Francesc Hernández Sanz**, **Llorenç Pons Marquès**, **Pere Ballester** i **Llorenç Lafuente Vanrell**.
- (16) Op. cit. 1930, p. 25.

- (17) Tal volta la sèrie de possessions amb nom de sants que porten el Ruma com a complement siguin d'aquesta època: Sant Pere de Ruma, Sant Antoni de Ruma, Sant Rafel de Ruma, Sant Josep de Ruma, etc.